

АСОЦИЈАЦИЈА

ЗА КОРПОРАТИВНА БЕЗБЕДНОСТ

ЗБОРНИК
Втора меѓународна научна и стручна конференција

**ОПШТЕСТВЕНИ, ЕКОНОМСКИ, ПРАВНИ,
БЕЗБЕДНОСНИ И СОЦИЈАЛНИ ДЕТЕРМИНАНТИ ЗА
РАЗВОЈ НА КОРПОРАТИВНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, РЕГИОНОТ И ПОШИРОКО**

Одржана во СКОПЈЕ, Мај 2016 година

СКОПЈЕ, 2017

ОПШТЕСТВЕНИ, ЕКОНОМСКИ, ПРАВНИ, БЕЗБЕДНОСНИ И СОЦИЈАЛНИ ДЕТЕРМИНАНТИ ЗА РАЗВОЈ НА КОРПОРАТИВНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, РЕГИОНОТ И ПОШИРОКО

Издавач:

АСОЦИЈАЦИЈА ЗА КОРПОРАТИВНА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА,
СО ФИНАНСКИСКА ПОДДРШКА НА НИКОБ ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Програмски одбор:

доц. д-р Атанас Козарев - претседател (Асоцијација за корпоративна безбедност - Скопје, Факултет за детективи и криминалистика, Европски универзитет - Скопје)

доц. д-р Марјан Николовски, Факултет за безбедност - Скопје - потпретседател

проф. д-р Драган Триван, Факултет за пословне студии и право, Република Србија - потпретседател

проф. д-р Лада Садиковиќ, Факултет за управу, Универзитет во Сараево, Босна и Херцеговина - потпретседател

проф. д-р Хуснија Хасанбеговиќ, ЕРФ Универзитет во Тузла, Босна и Херцеговина - член

доц. д-р Маид Пајевиќ, Висока школа „Логос Центар“, Мостар, Босна и Херцеговина - член

доц. д-р Томо Борисов, Висока школа за безбедност и економија, Пловдив, Софија, Република Бугарија - член

проф. д-р Денис Чалета, Факултет за државни и европски студии, Република Словенија - член

проф. д-р Бекир Чинар, Епока универзитет, Тирана, Република Албанија - член

доц. д-р Љупчо Сотировски, Правен факултет, Универзитет Гоце Делчев - Штип - член

Организационен одбор:

проф. д-р Лидија Наумовска, Ректор на Европскиот универзитет - Скопје - член

доц. д-р Ненад Танески, Воена Академија „Михаило Апостолски“ - Скопје - член

доц. д-р Васко Стамевски, МСУ Г.Р.Державин, Св.Николе – Битола - член

Каролина Гешкоска, НИКОБ - Скопје, секретар.

Дизајн на корица:

Марјан Сингаров

Техничка обработка на текст:

Филип Јаневски и Каролина Гешкоска

Печати:

СКРИН ПРИНТ - Скопје

Тираж: 100 примероци

СОДРЖИНА:

1. Приватната безбедност во Република Македонија - теоретски и институционален дизајн	7
2. Детективска дејност – проблеми и предизвици	17
3. Спецификумот на економскиот криминалитет	24
4. Влијанието на корупцијата и другите форми на криминал врз економскиот систем	30
5. Казнено правни аспекти на корпоративната безбедност	37
6. Сајбер закана за финансискиот сектор	45
7. Односи со јавноста: Инструмент за гарантирање на одржлив мир безбедност.....	50
8. Социјалниот инжинеринг и корпоративната безбедност	59
9. Улогата на професионалната етика во борба против современите закани за безбедноста.....	64
10. Влијание на прекумерна бучава во урбаната средина и појава на неприфатливо и агресивно однесување	80
11. Законитост и легитимност во имплементација на специјалните истражувачки мерки за откривање на криминалните акти во областа на организираниот криминал во РМ	87
12. Криминал на белите јаки	98
13. Политичкото уценување како современ облик на криминалитет	108
14. Меѓународните односи, бегалската криза и корпоративната безбедност во Република Македонија	114
15. Појавата на неправилности и можна измама и превентивни активности	121
16. Приватното обезбедување во Република Србија - наследени проблеми, актуелна состојба, развојни перспективи	127
17. Сајбер безбедност - предизвици и одговори	137
18. Способност на државата Босна и Херцеговина да се спротивстави на современите ризици и закани за нејзината безбедност	147
19. Привремен пристап на корпоративните безбедносни системи во Европската унија	157

20. Приватна безбедност, детективска дејност и соработка со полицијата	168
21. Современите предизвици во процесот на корпоративната безбедност со посебен осврт на личната безбедност во градежниот сектор во Република Македонија	179
22. Некои аспекти за донесување и примена на Законот за заштита на информаторите во Република Србија	190
23. Етички прашања во маркетингот	201
24. Значење на вештачењето во утврдувањето на битно намалена пресметливост	208
25. Јавно-приватни партнерства во секторот за приватно обезбедување	218
26. Компаративна анализа на сосојбите на приватното обезбедување во земји членки на ЕУ и земји кандидати за членство во ЕУ	223
27 Фактори кои ја загрозуваат безбедноста во Република Македонија	233
28. Борбата против даночното затајување, услов за стабилен економски раст на Република Македонија	241

15.**ПОЈАВАТА НА НЕПРАВИЛНОСТИ И МОЖНА ИЗМАМА И
ПРЕВЕНТИВНИ МЕРКИ
THE EMERGANCE IRREGULARITIES AND POSSIBLE FRAUD IN THE
OPERATION AND PREVENTIVE ACTIONS**

Доц. д-р Иван Игњатов, Помошник Главен Ревизор за ИПА,

Овластен државен ревизор, Овластен судски вештак

Айџиракџи: Глобализацијата и развојот на економските активности, неминовно придонесува за сложеност на состојбите и финансиските процеси. Сложеноста на операциите и процесите од друга страна претставува ризичен фактор за запазување на квалитетот во работењето, но што е поважно, се јавува можност за зголемување на неправилностите и појава на случаевите на можни измами. Измама претставува криминална активност, која се организира и спроведува со намера и од која се која се добива одредена финансиска корист. Влијанието на измамата во функционирањето на деловните субјекти е значително. Тоа може да го наруши нивното функционирање од аспект на бизнис континуитет, намалување на квалитетот и ефикасноста на услугите, како и да претставува закана за целокупната финансиска стабилност. Клучните елементи на ефективна контролна рамка за превенција од измама, вклучуваат: постоење на контролен план за измама, каде се врши документирање на активностите превземени од субјектот за спречување на проневери и можни измами, периодични и сеопфатни проценки на ризиците за можна измама, документирани политики и процедури за справување со сомневањето за можна измама, вклучувајќи заштита на имателите на информациите, зголемување на нивото на етичка култура, усогласено со кодексот на однесување и етичност во работењето, континуирана и редовна обука за подигнување на свеста за можна измама, воспоставување на соодветни процедури на внатрешните ревизии за ефикасноста на воспоставениот систем за контрола од измама и сродни постапки за активности кои се со висока изложеност на ризик од измама. Измамата најчесто води кон нарушување на јавниот имиџ и углед. Со цел превенција и заштита од можните измами во работењето, потребно е воведување на соодветен систем на интерни контроли кој ќе биде активен, буден и ефикасен во справувањето со ризикот од можна измама.

Клучни зборови: криминална активност, превенција, култура, ризик.

Abstract: Globalization and the development of economic activities inevitably contributes to the complexity of the situation and financial processes. The complexity of the operations and processes on the other hand is a risk factor for preserving the quality of work, but more importantly, there is a possibility of increasing the occurrence of irregularities and cases of possible fraud. Fraud is defined as criminal activity, organized and implemented with intent and which received some financial benefit. The impact of fraud in the operation of businesses is significant. It can disrupt their functioning in terms of business continuity, reducing the quality and efficiency of services, and case of threat to overall financial stability. Key elements of an

effective control framework for the prevention of fraud include: existence of fraud control plan, where does documentation of actions taken by the entity for the prevention of fraud or potential fraud, regular and comprehensive assessments of the risks of fraud, documented policies and procedures to deal with the suspicion of fraud, including protection of information holders, increasing levels of ethical culture, consistent with the code of conduct and ethics in business, continuous and regular training to raise awareness of fraud, establish adequate procedures of internal audits of the effectiveness of the established system for control of fraud and related procedures for activities with high exposure to the risk of fraud. Fraud usually leads to disruption of public image and reputation. In order to prevent and protect against possible fraud in operation, it requires the introduction of an adequate system of internal controls will be active, vigilant and effective in dealing with the risks of possible fraud.

Keywords: criminal activity, prevention, culture, risk.

ПОЈАВА И МОЖНИ ИЗМАМИ ВО РАБОТЕЊЕТО И ПРЕВЕНТИВНИ АКТИВНОСТИ

Субјектите кои ефикасно управуваат со нивната изложеност на ризик од можна измама, имаат развиено стратешки и координиран пристап кон контролата и превенцијата од можни измами. Ова е од големо значење за заштитата на значајна вредност на јавните фондови и средствата со кои управуваат.

Не постоење на контролни планови кои се базирани врз основа на соодветна проценка на ризиците за појава на измама, заедно со несоодветно следење на контролната рамка за измами од страна на менаџментот и на одделенијата за ревизија, покажува дека тие не се доволно внимателни, ниту ефективни во справувањето со ризиците од измама.

Во услови на непостоење на соодветен план за превенција од можни измами, кои ќе бидат воспоставени врз основа на проценка на ризиците, не постои формална основа да се процени дали стратегиите за заштита и превенција се убедливо базирани, координирани, спроведувани и проверувани. Овие недостатоци придонесуваат за зголемување на можностите за измама и на тој начин се става репутација на субјектите како ризични.

Како резултат на горенаведеното, субјектите не можат да бидат сигурни дека нивните активности кои се насочени кон спречување на проневера и воспоставените стратегии се ефикасни и дека сите поголеми ризици од можна измама се адекватно управувани. Еден од ризиците за несоодветно управување со ризиците за појава на можни измами, е и постоење на слабости во функционирањето на воспоставениот систем на внатрешна контрола.

Со цел подобрување на воспоставениот систем за управување со ризиците од појава на можна измама, во пракса субјектите можат да преземат активности, како што се:

- воспоставување на конкретни регистри за ризиците од појава на измами, врз основа на проценка на ризиците од можна измама,
- воспоставување и почитување на кодекс на однесување за вработените, појаснувајќи го очекуваното и неприфатливото однесување,
- воспоставување на соодветни процедури за управување со наводите и инцидентите состојби, како и
- обезбедување на обука за вработените на нивните одговорности за управување со ризиците од можни измами.

Согласно горенаведеното, потребно е деловните субјекти да обезбедат доволно ресурси (финансиски и технички) за:

- ✓ Развивање и одржување на соодветно дополнет (up-to-date) план за контрола на можните измами и јасно документирање на случаевите на откривање, одговор и спречување на измама,
- ✓ иницијативи и одговорности за спроведени темелни, периодични проценки на ризикот од измама, со цел да се добие уверување дека соодветно се идентификуваат и ефикасно се управуваат со сите поголеми изложувања / ризици од можни измами,
- ✓ обезбедување на соодветни обуки со цел запознавање на вработените за можните случаи на измама, за да се добие уверување дека вработените правилно ги разбираат своите права и одговорности за систематско следење и известување за ефективност на воспоставената стратегија за контрола на измамите, за да се ублажат можностите од злоупотреба и / или проневера на средства, како и зголемување на ефикасноста на воспоставените системи за внатрешна контрола, со цел да се соодветно спречат и откријат можни случаи на измами.

Измамата може да се дефинира како нечесна активност која предизвикува вистинска или потенцијална финансиска загуба на физичко и / или правно лице, вклучувајќи кражба на пари или друг имот од страна на вработените или лица кои не се дел од деловниот субјект.

Случаевите на можни измами можат да вклучат:

- намерно фалсификување, прикривање, уништување или употреба на фалсификувани документи користени или наменети за употреба за нормален бизнис цел или
- неправилна употреба на информации со цел здобивање на лична финансиска корист.

Измамата може да биде извршена од страна на вработените, клиенти, изведувачи и провајдери на надворешни сервис услуги, дејствувајќи индивидуално или во взаемна соработка.

- Постојат многу различни видови на измама. Најчесто, примерите на измама во себе вклучуваат: кражба на пари или имот,
- незаконско користење на опрема, вклучувајќи и злоупотреба на возила, телефони и други имот или услуги,
- создавање на копија / дупликат на лажни исплати и фалсификување сметки,
- побарувања за добивање “мито” или мито од добавувачи или изведувачи,
- создавање на “духови” вработени и депонирање на нивната плата во банка,
- неовластено користење на кредитна картичка откривање на чувствителни или доверливи информации,
- фалсификување на академски акредитиви или обуки со цел добивање на предности при процесот на вработување.

Со цел заштита од појавите на неправилности и случаи на можни измами, деловните субјекти воспоставуваат соодветен систем на внатрешни контроли.

Поконкретно, контролите можат да се поделат на:

- ✓ превенција и
- ✓ детекциониконтроли.

И двата вида на контроли се од суштинско значење за постоењето на ефективен систем на

внатрешна контрола.

Превентивни контроли се од суштинско значење за одржување на соодветен квалитет во работењето. Овие контроли се проактивни и кај нив посебно се нагласува квалитетот.

Сепак, детекционите контроли играат клучна улога преку обезбедување докази дека превентивните контроли функционираат како што се наменети. Превентивни контроли се дизајнирани за да се обесхрабри појава на грешки или неправилности, кои можат да се појават во работењето. Тие се проактивни контроли кои им помагаат на деловните субјекти да се обезбеди исполнување на одредени цели.

Воспоставувањето на соодветен систем на интерни контроли кои ќе придонесат за подобрување на системите за управување и контрола со средствата од Европската унија е директна одговорност на менаџментот на ИПА структурите, координирана директно од страна на Националниот координатор за авторизација, додека ревидирањето на ефективното и стабилно функционирање на воспоставениот систем на интерни контроли се врши од страна на ревизорите, внатрешните ревизори како дел од ИПА структурата, надворешните ревизори на национално ниво – Ревизорските тела, како и од страна на ревизорите од соодветните Генерални Директорати при Европската Комисија во Брисел.

При спроведување на ревизорските активности, ревизорите е потребно посебно внимание да посочат кон откривањето на состојби на неправилности и можни измами, кои водат кон незаконско и ненаменско искористување на средствата.

Постоењето на состојби на можни измами, скоро секогаш е поврзано со состојба на слабо воспоставени системи на интерни контроли. При ревизијата, ревизорите кога ревидираат проекти кои се поврзани со итни случаи и катастрофи, потребно е да обрнат посебно внимание за можните измами, бидејќи ваквите проекти се плодна почва за измама и корупција поради следните карактеристики:

- Потребата од итно започнување на активностите, понекогаш и во состојба на нефункционални структури,
- Ограничени национални капацитети за правилна имплементација на помошта,
- Големи монетарни вредности на помошта која пристигнува од различни извори – донатори.

Согласно Регулатива на Советот бр 2988/95, неправилност претставува секое прекршување на одредба од правото на Заедницата што произлегуваат од чин или пропуст од страна на економскиот оператор, која има, или ќе има, ефект на нарушување на општиот буџет на Европските заедници или буџетите управувани од нив.

Согласно Актот на Советот од 26 јули 1995 година, состојба на можна измама се јавува во случај кога од аспект на трошоците се утврдува состојба на намерно дејствување или правење на пропусти, како и прикажување на лажни и неточни или нецелосни информации, извештаи и документи, со цел добивање на одредена лична материјална корист.

Од горенаведеното, може да се заклучи дека секоја измама е неправилност, но не и секоја неправилност е измама.

Состојби на откривање на постоење на одредени грешки во работењето, не значат дека се работи за состојба на измама. Грешките во работењето можат да настанат од различни причини, на пример комплексност на правилата и процедурите кои треба да се следат, недоволна обученост на вработените или нивна преоптовареност со работни задачи. Поради тоа грешките може да се дефинираат како состојби на ненамерни погрешни

прикажувања на одредени состојби во извештаите, додека состојба на измама претставува намерно дејствие на едно или повеќе лица, чија крајна цел е остварување на лична корист.

Согласно MCP 240, став. 4, ревизорите ја спроведуваат ревизорската активност во согласност со меѓународните стандарди и искажуваат разумно уверување дали финансиските извештаи како целина се ослободени од материјално погрешни прикажувања, без разлика дали истите се предизвикани од постоење на состојби на измама или грешка.

Во рамките на Европската унија, одговорно тело за следење на случаевите на можни измами на буџетот на Унијата е Канцеларијата на Европската Унија за спречување и борба против измами (OLAF)¹.

Улогата на Канцеларијата на Европската Унија за спречување и борба против измами е континуирано да ги штити интересите на даночните обврзници од аспект на постоење на незаконски дејствија и можни измами при имплементација на буџетот на Унијата, го заштитува угледот на сите европски институции преку преземање на соодветни активности на спречување на состојби на измама, како и покренување на дисциплински или кривични постапки против инволвираните учесници, како и давање на континуирана поддршка на Канцеларијата кон Европската Комисија и нејзините институции во развојот и имплементацијата на процедури за спречување на состојби на можни измами.

Во рамките на Канцеларијата на Европската Унија за спречување и борба против измами, се отвара посебна датотека за сите нови предмети, без оглед на природата или изворот на комуникација.

Ревизорските тела во земјите кориснички на ИПА доколку при своето работење дојдат до сомневање дека постојат доволно докази за состојби на можни измами, потребно е да контактираат со Канцеларијата на Европската Унија за спречување и борба против измами и да ја достават целосната документација (ревизорски доказ) поврзана со случајот на можна измама.

Начинот на известување на Канцеларијата на Европската Унија за спречување и борба против измами е различен и може да биде преку анонимни пријави, преку пријавување од страна на деловни конкурентски фирми, пријавување од страна на Европската Комисија, преку информации/дојави добиени преку бесплатниот телефон за пријава на можни измами, како и пријави од националните институции или невладини здруженија.

Најчести индикации за постоење на состојби на можни измами се случаевите кога ревизорите ќе се сретнат при ревизијата со плаќања за непостоечки производи или услуги, плаќања за непостоечки персонал/вработени, или состојби на договорни манипулации при спроведување на набавките.

Во случај ревизорите да се сретнат со случај на можни измами, важно е да бидат претпазливи и да не ги надминат своите законски овластувања, да не се обидуваат да обвинат никого од деловниот субјект дека е вмешан во можната измама, да не се обидуваат да ги интервјуираат осомничените лица, како и да избегнуваат информирање на повисокиот менаџмент во деловниот субјект за состојбите на можни измами, бидејќи сеуште не се знае од кои нивоа на вработените во организацијата има лица кои се вклучени во измамата. При случај на можна измама потребно е ревизорите веднаш да ги известат своите надредени, да не се обидуваат да ги задржат оригиналните документи и да не превземаат непотребни ризици со кои може да биде загрозувана нивната лична безбедност.

Најчести индикатори и ризични подрачја за постоење на состојби на можни измами се јавуваат во случаевите кога деловниот субјект води сметководство во Excel, се врши

1 http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_en.htm

делење на набавките и договорите, во секојдневното работење има прекумерна употреба на плаќање во готовина наместо банкарски трансфери (плати), прикажани и прокнижени се плаќања на фактури, но во реалноста не се извршени плаќања на добавувачот, туку на трети лица, немање на доволно докази како ревизорска трага дека плаќањето или услугата е извршена (изводи, приемници, испратници), непостоење или слаба функција на внатрешна ревизија, и тн

Со цел деловните субјекти да воспостават соодветни системи за навремена детекција и спречување на состојби на можни злоупотреби или измами, потребно е постоење на јасни правила и прописи, јасно дефинирана отчетност, одговорност и транспарентност во работењето, почитување на деловната етика, постоење систем на континуирани обуки и градење на свеста за состојбите на неправилности и измами, постоење на соодветна ревизорска трага за работењето, како и ефективни политики за навремено откривање на измамите (whistle-blowing policy).

Заклучок

Воспоставувањето на ефективен систем за ревизија и контрола во деловните субјекти е предуслов кој директно влијае врз зголемувањето на ефективноста на воспоставениот систем за управување и контрола, допринесува за наменско и законско искористување на средствата, намалување на ризикот од неправилности и можни измами кои се поврзани и резултираат со нарушена репутација на субјектите, а при користење на европската помош од Унијата, може да доведат и до евентуални финансиски корекции кои ќе треба да се исплатат на Европската комисија од националниот буџет.

Во рамките на ИПА системот од огромно значење е воспоставувањето и развојот на ефективен систем за ревизија и контрола на ефикасното користење на европските фондови во периодот од 2007 – 2013 година, односно воспоставување на соодветен систем на интерни контроли во ИПА системот, развој на внатрешната ревизија во ИПА системот, како и правилно воспоставување и зајакнување на капацитетите на надворешната ревизија на ИПА која се спроведува од страна на Ревизорските тела за ИПА.

Добро воспоставениот систем на ревизија и контрола на начинот на искористување на средствата од европските фондови, значи добро воспоставена внатрешна ревизија во системот, како и постоење на функционално независна ревизорска институција која континуирано ќе ја следи имплементацијата и искористувањето на европските фондови во согласност со правилата и критериумите поставени од страна на Европската Комисија.

Независната внатрешна и надворешна ревизорска функција е потребно да бидат соодветно воспоставени притоа определувајќи се за опцијата која е најдобра за одржување на нивната функционална, финансиска и професионална независност.

Внатрешните и надворешните ревизорски институции е потребно меѓусебно да имаат професионална, отворена и континуирана соработка која ќе допринесува до подобар квалитет на спроведените ревизии со цел подобрување на функционирањето на воспоставените системи и заштита од појавата на неправилности во работењето и случаи на можни измами.

Литература

http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_en.htm